

Фарук ДИЗДАРЕВИЋ*

ПИСАЦ У ОЧИМА САВРЕМЕНИКА

Образовање, олакшан превоз, радио, телевизија и остала достигнућа модерног доба углачали су људе толико да су постали веома слични једни другима, Џејмс Хериотова је опсервација. Тамил Сијарић није био само писац који се памти него и човјек који се, ако сте га само једном срели и поготову слушали, не заборавља.

Ускоро ће пуне двије деценије како је из овог живота отишао Тамил Сијарић. Отишао је као што одлазе све маркантне личности и ствараоци једне културе: оставио је траг у сјећању и бразду у времену. Као да се преселио у неку од својих прича и, ослобођен времена и земаљских мјерила, свједочи о нашим заблудама, привидима, о нашим сновима и искушењима у бурама историје.

Шта се на први поглед могло препознати у личности Тамила Сијарића? Волио је људе. Но, и они њега. *Био је сваком њисџуџачан: свако је с њиме могао разговарати* и свакога је он сам могао и волио слушати. Једно велико сабирно језеро које је примало свакакве притоке: упијао је све као природа и нечујно, као природа, прерађивао то у златне ријечи приче. Говор Тамилов, усмени и писмени, управо зато, имао је, сачувао је нешто од исконског, природног нагона и потребе за међуљудском комуникацијом, за размјеном људских садржаја, каже Дејан Ђуричковић у тексту *Тамилова њрича*.

Тамил није џџамџио оца Шабана (а по оцу ће добити име, као посмрче, Тамилов млађи брат Шабан). И мајка Емина је рано умрла. Зато ће то двоје деце, Тамила и Шабана, дати у село Долићи на Пештери мајчиној сестри. У, без сумње аутобиографској прози *Кућу кућом чине ласџавице*, Тамил Сијарић се сјећа мајчине смрти и догађаја након тога. Тако вели: „Једна се жена... расплакала. А друга му изусту мирно: Умрла је... поплачи,

* Фарук Диздаревић, књижевник

синко, и пољуби мајку: у обје је руке пољуби, у чело, хајд, ти си велики синко, ти си мудар... Она је и сад мајка. Која је још ту. Лежи. По лицу јој пала мјесечина, а дан је; утонула у мир, тих и бијел, у нешто што је бесконачно, и у чему она лебди – сад сама, откинута од свега што је уз њу било... Дјед је под јесен стао размишљати: како би било да дјецу пошаљем ујацима у Пештер, тамо они имају своју тетку, жену сасвим налик на њихову мајку, уз то меку и њежну – биће дјецу добро са њиховом тетком..." (Исмет Реброња, *Добри човек код Добре воде, а ми му Ђамил наденули име*).¹

У интервјуу са Грозданом Олујић, објављеном 1959. године, Ђамил Сијарић каже: „Још као дијете био сам веома радознао. Све ме је интересовало. Сјећам се како сам се, још сасвим мали, увече, на њиви, када се купи жито, издвајао од осталих и дуго посматрао плаво вечерње небо по којему су ницале прве звијезде. Моји су ми се смијали. Изгледао сам им као чудак. Волио сам да залазим у дубоке клисуре па да се дивим стијенама, чудним облицима уклесаним у њих, огромном стаблу, пећини, врелу, потоку који тече сасвим сам кроз дивљину који, такорећи, ничија нога не прескаче. Таквих природних феномена Санџак је крџат. И не само таквих. У њему можете наћи трагове свих могућих епоха и времена. Мене је необично интересовао сваки траг прошлости у Санџаку, а нарочито стари град Бихор, разне цркве и црквице, римски и турски путови, легенде о њима, народне пјесме, и све што значи *ријеч* и *одговор* на извјесне животне феномене. За мене је, и данас, читав живот једна јединствена мистерија чију сам одгонетку вјечито тражио у остацима прошлости, људима и животу. И сада, кад пишем, ја немам никакве друге намјере до да одгонетнем тајну постојања ствари, људских односа, поступака, жеља, и нађем оправдање за постојање човјека и ствари” (Гроздана Олујић, *Музејски свей Ђамила Сијарића*).

Ђамил је често говорио о завичају, о догађајима који су се тамо збили. Приповиједао је сјајне приче о људима завичајног поднебља, а познавао је историју тога краја боље но сви историчари. За њим су се разастирале приче као сагови, као вртови завичајних поља и пропланака, као да се читав Бихор кретао за њим и у стопу га пратио. Оживљавале су пред очима слушалаца слике његовог завичаја посебујне чаровитости изворног колорита и фолклорно окићеног живота.

¹ Овај и остали цитати у овом тексту фрагменти су из сјећања савременика на Ђамила Сијарића која су објављена у књизи: Фарук Диздаревић, *Ђамил јора разговора*, Међурепубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност са сједиштем у Пљевљима, Пљевља 2001.

Бихор до Сијарића није био њредмеи лииератиуре, каже Жарко Ђуровић. Он га је у њу увео руком искусног казивача који мишљу и изразом освјетљава животну помрчину овог сиромашног краја, богатог људским драмама које су по много чему равне страдалаштву. Описујући завичај и људе, Сијарић је у њима открио жилаву трпеност и мудрост (Жарко Ђуровић, *Рјечиии нараиор*).

У свом приповиједању, Тамил Сијарић је сво вријеме чувао лексичке, синтаксичке и акценатске специфичности завичајног говора.

Говор је гар од Боја. Тако је знао да каже. Неко чаробнило зрачило је из тих Тамилових ријечи, из тог ткања и приповиједања, неко струјање духа, брујање сфере, неко озарење душе, нешто што имају само изузетне личности, личности које је природа обдарила да се оглашавају гласом несвакидашњим, изворним и непоновљивим, да тако свијету и животу подаре своју боју и значење. Тај дар од Бога, тај говор наслијеђен од хиљада који су прије њега живјели и бесједили, тај дах и дух предака који су умјели лијепо и умно говорити и творити, Сијарић је дубоко удахнуо својим рођењем, па је ишао за тим својим даром, даровито и дародавно, дарујући људима то што му је од природе поклоњено, ту своју срећу говора и склад језика. Тражио је оне који умију да га слушају, оне који желе да га чују, оне којима је његова прича и мед и мелем: прича која радује и бодри, али и прича која тјеши и лијечи онда када је најтеже, каже Велимир Милошевић у свом сјећању насловљеном *Разјовор је дуии њосласиица*.

Приповједачким презентом Сијарић је догађаје из далеке и мутне прошлости сугестивно осавремењивао, актуелизовао и чинио их вјероватним. Ево једног таквог примјера:

„Неки човјек пошао на далек пут. Иде друмом, јаше коња. Крај пута њива. Орач оре њиву, али није упрегао вола, ни волове, ни коње, него је упрегао човјека, па му човјек рало вуче. Путник потегне за узде, заустави коња, обрати се оном што вуче рало и каже му: – ‘Па ниси ти ни во, ни коњ, ти си човјек! Недостојно је за човјека да чини оно што коњ и во чине. Што си допустио, што си дозволио томе да те упрегне у рало да ти вучеш? Изађи из тог рала! Не дај да те тај понижава!’ А онај из рала ће му одговорити: – ‘Хајде ти куд си наумио, продужи, ништа те се ово не тиче – и ово ће проћи.’

– ‘Добро, кад је тако, ошине путник коња, оде путем’.

Прошло времена толико колико је прошло, враћа се истим путем, по крај исте њиве и види сасвим другу слику: сад онај што је раније вукао рало, сад је за ралом, а упрегао два дивна бијела коња који му рало вуку. – ‘Видиш како је сад тодобро! Видиш како је сад... Сад си човјек. Видиш како је то, није као оно што је било! Онај ће њему: – Хајде куд си наумио,

хајде братац мој – и ово ће да прође” (Дио Ђамилове бесједе на симпозијуму: *Лик и лирска слика у дјелима Ђамила Сијарића*, одржаном 1979. године у Прибоју).

И Ђамил је волио да путује. Био је, збиља, на путу путник. И да збори као путник онима који нису путовали.

Кроз Бихор су ѿишници ѿролазили, вели Исмет Реброња, али су Бихорци ретко путовали.

Ако би који Бихорац био на путу, имао би шта да прича и било би оних који би га слушали, не сумњајући ни у оно посве фантастично. (...) Отуда у Ђамила симбол путова, као мостова у Андрића. У запису *И рећи ћу вам: нема више добрих људи*, Ђамил Сијарић пише: „Кад кажем путови – то је као да кажем историја. И сваки је од старих путова једна историја о времену и о људима, о промјенама и измјенама, о настајању новог и престанку старог; о томе куда су све човјека носиле његове ноге, куда је ишао и гдје је стизао – и шта га је тамо водило. Има путова којима се некад много ходило... Ишао сам туда па ми кажу да су путови као људи – бивају млади, па бивају стари, па их сасвим нестане... А тамо гдје су некад били – остану путељци, старе трошне калдрме, стара ханишта и караваништа и прича о томе да је све то било, да је некад било, па више није. Путови су као историја. Па причају...” (Исмет Реброња, *Истио*).

Са својих бројних путовања Ђамил је доносио разне успомене. Њега су привлачиле старине, оруђе и оружје, одјећа и накит... све што је човјека пратило у животу. Јер на свему томе су отисци људских руку и прстију. Говорио је да му све то прича и приповиједа, дошаптава, повјерава му се и обраћа, и он све то слуша и записује. Пишући о њима, пишем о нама – говорио је. Тај духовни мост између прошлости и садашњости, а потом садашњости и будућности, Сијарић је лако прелазио. Носила га је машта и узносила фантазија.

У његовом стану, у првом сарајевском небодеру, изнад ЈАТ-а, у Улици Васе Мискина, поготову у његовој радној соби, био је прави музеј.

Доживљај је био сјесии у ту Ђамилову собу, тај мали музеј тишине и времена, кроз које је протицао поточић са извором у мермерној фонтаници смјештеној насред собе. Не знам како је то технички изведено, али је текао и тихо жуборио поточић, сјећа се Дара Секулић у тексту *Дјечак из романа*.

Мићо Цвијетић пише: *Био сам у његовом дому у Сарајеву*. Видио Ђамилову радну собу у којој су, заједно с њим, зборили вјекови и свједочанства о њима: камене сјекире, стријеле, копља, сабље, јатагани, топузи, мачеви, кубуре, наџаци, статуе... Сусретали су се народи и културе, од Египта, Сирије, Ирака, Индије, Кине до Рима и наших простора. Једна

соба је била сва у кинеском намјештају (направљеном од ружиног дрвета – Ф. Д.). Чувао је све старе реликвије до којих је долазио, сва знамења које су му даривали или их је куповао ходећи путевима и пролазећи раскрсницама свијета.

Адвану Хозићу се поглед зауставио на кривој сабљи, димискији, која је висила на зиду. Тамил ју је купио на базару у Дамаску. Дара Секулић пише о старој кубури набављеној у босанској варошици Брези. Кад су му је донијели, Тамил је *ћочео да је разіледа, ойийава, да огіонеїа* колико је стара и чији су иницијали урезани у њену дршку, кроз које је бојеве прошла и у кога је све била уперена њена цијев, чиме се и како пунила. Одједном су с нама за столом били Турци и хајдуци, Еуген Савојски и Хаџијамак, Омер-паша Латас и Невесињска пушка. (Дара Секулић, *Истио*). Драгољуба Јекнића је импресионирала глинена плочица из Асурбанипалове библиотеке, исписана клинастим писмом, коју је Тамил донио из Персеполиса. Мира Алечковић говори о ружичастој окамењеној пустињској ружи из Сахаре и фрагменту каменог фриза, који је Тамил пронашао у рушевинама Картагине кад су тамо боравили као чланови удружења писаца. У радној соби била је и богата библиотека која је садржавала драгоцјене и раритетне књиге, као и Тамилеве књиге штампане на нашем и страним језицима. На врху, на тим књигама, било је птичје гнијездо са пет пиргавих, пјегавих јаја, гнијездо неке птице пјевице из његовог завичаја. Донио га је писац из Бихора и било је ту међу његовим дјелима.

У једној изрезбареној и украшеној дрвеној кутији држао је прстење, не накит, само прстење, углавном од сребра. У већини су били уграђени разнобојни полудијаманти или стакалца. На својим прстима, врло често и на малом прсту, тај елегантни, беспрекорно одјевени господин, носио је увијек други прстен; мијењао их је свакога дана. Јосип Ости се сјећа да је посебно волио онај велики са овалним зеленим каменом, који је, чешће од осталих, носио на лијевој руци.

Било да се Тамила сјећам или да чийам њејову йрозу, чујем његов мелодичан, баршунасти глас и видим жив његов лик пред собом. Посебно памтим гестове којима је пропраћао своје ријечи. Тако покрет његових дугих, његованих руку, на којима је био велик, лијеп прстен, као и мимику његовог лица, на којем су се, посебно кад му је коса посиједјела, издвајале густе тамне обрве, понајвише налик на крила ластавице која лебди у зраку, час као да јој је изненадно вјетар (како је и сам волио рећи) пухнуо под крила, једна се високо дигла, друга спустила, акцентирао је различитом висином и модулацијом гласа сваку изговорену ријеч, написао је Јосип Ости у свом сјећању *И данас чујем Тамилев џлас*.

Романом *Бихорци* (1956) Тамил Сијарић је, како каже Миодраг Богићевић, доживио изненадну афирмацију праћену великим публицитетом и ласкавим мишљењима, наздравичарством и пригодним говорима, али и свакојаким претјеривањима, разумијевањима и неразумијевањима. Било је људи који су се осјетили побуђени да кажу, поводом његове књиге, како то није Бихор, да то нису такви људи какви се виде у *Бихорцима*, да Бихорци замјерају Тамилу што их је „оцрнио” те нека више, је ли, не долази у Бихор. Ево шта о томе каже један рођени Бихорац, књижевник Исмет Реброња:

„Роман ми је донео један Сијарић. Чини ми се да му је име било Исмет и да је Шабанов, Тамиллов братанац значи. Била је велика навалица на роман, као у воденици кад се меље жито. Читала се та књига на поселима, као на некаквим кружоцима. Сав је Бихор срицао *Бихорце*, један чита а други слушају. Ја сам књигу добио на неколико дана, отприлике од среде, па да у понедељак вратим. Књигу сам читао ноћу код петролејске светиљке, зване ламба, јер сам по дану морао учити, а и мало је времена било због удаљености школе. Читао сам гласно, а отац ме слушао. Кад се уморим, одмени ме отац Иљаз. Ми тако на смену читамо *Бихорце*. Ако неко дође на поседак, и он слуша. У недељу сам сâм читао па увече испричао оцу шта сам то прочитао. Уочи понедељка, при крају књиге, стигли су поседничари, па и они слушали... После су рођаци носили приче онима који нису чули то што пише у *Бихорцима*. Причало се отприлике овако: „Е, јадан, донијело оно Иљазово дијете орман Тамиллов. Е свашта ту има, да пукнеш од смијеха, аман како је све лијепо саставио. И о људима, и о дјецци, и о женама, и о стоци, и о записима, и о овцама има у том орману. Боже мили, паметан ли је та наш Тамил...” (Исмет Реброња, *Истио*).

Након *догјеле Андрићеве напраде* (1980) за књиџу *йрича Француски йамук*, послѣје ручка у „Балкану”, Тамил ми вели: „Да ми је да се напијем сад с Добре воде!” А та Добра вода је испод његове родне куће у селу Шиповице у Годијеву. Крај те воде, која је на ивици шуме и украј пута према Пештери и Бијелом Пољу, Тамил је проводио лета, па и онда кад је у Сарајеву живео. Мислим да ту Тамил није писао, већ смишљао, гледао (Исмет Реброња, *Истио*).

Душку Трифуновићу Тамил је казао да писац не треба да вуче неке папириће и стално нешто записује. Писац не треба да записује – писац треба да памти и да у себи прерађује грубу стварност у уметност.

Усменим *йријовиједањем*, како тврди Хусеин Башић, он је изоштравао своју мисао, чинио је љепшом и пријемчивијом и ослобађао се „страха” од њеног сливања у писану форму, која се више није дала ни могла поправљати. По сопственом исказу, писао је свакога дана вриједно, једна-

ким темпом и с једнаком упорношћу. На питање како ствара, одговарао је да не поправља написано... (Хусеин Башић, *Тамил Сијарић између усмене и њисане ријечи*).

Темељити њријовједач, а честито једнако увјерљив и сублиман у фрајменџиу, Тамил је био увјерен да се у просторима приче сабира мудрост свијета и свијест о смислу човјекoвих поступака (Ирфан Хорозовић, *Корачаџи њријовиједањем, корачаџи с њријовиједањем /С Тамилом/*).

Код једног броја књижевних критичара и писаца провијава недовољно тачно оцијењен однос Тамиловог усменог казивања и Тамиловог писаног текста: као Тамил је исто или мало боље бесједио него што је писао, или је пак могао усмено испричати своју већ написану приповијетку, чак и роман! (Нпр. Јосип Ости тврди да му је Тамил, негдје у Какњу, прије објављивања „од А до Ж” испричао роман *Царска војска*). Бивало је и таквих мишљења да усмено боље казује него што пише. Опет, са друге стране, са овим се не слажу неки од добрих познавалаца Сијарићеве личности и његовог књижевног дјела. Исмет Реброња каже: „*Ја нисам чуо да је Тамил икада њрејричавао своје ненаписане или написане приче или романе, осим да је некада објашњавао мотиве или како је дошао до одређене теме. Фонографски запис који објашњава како је Тамил дошао на идеју да напише причу о промуклој води, није исто што и прича *Вода њромуклица*. Мени се учинило да ваља отклонити једну, нека се тако каже, добронамерну заблуду да је Тамил исто говорио и писао, или да је боље говорио него писао (Исмет Реброња, *Књија усјомена*). Сретен Асановић поменуто питање објашњава овако: „*Слушајући њејово њејоновљиво њријовиједање*, нијесмо крили своју опчињеност и задовољство – знали смо и ми да му, послије, у међусобном пријатељском коментарисању – приговоримо, тобоже, како су му љепше усмене од његових касније написаних и објављених прича и приповједака. Било је ту, можда, и мало наше љубо море због његовог јединственог причања и приповиједања (Сретен Асановић, *Присјећање о Тамилу*).*

Сијарић никада није на књижевним вечерима препричавао или усмено казивао своје дјело, већ је читао из књиге или из часописа, онако како је написано. Додуше, Тамил је код публике остављао бољи утисак када усмено говори каквом пригодом, него када чита књижевни текст.

Био је ерудита. Добро је познавао руску, њемачку, класичну грчку, римску и арапску књижевност, мудре изреке са Истока и Запада, као и доста латинских, многе епске пјесме које је волио рецитовати, па се тим каткад послуживао у разговорима да би нешто подвукао и нагласио. Говорио је француски и арапски.

Посебно је младе ойчињавао слојевитошћу разговора. До младих му је било стало. Знао је да су они будући преносиоци његовог виспреног и благородног духа, мишљења је Жарко Ђуровић.

Шездесетих година прошлога вијека, на Тјентишту су се окупљали млади пјесници из цијеле тадашње Југославије. Сијарић је био редовни гост тих сусрета. Двадест седмог јуна 1966. године, разговарало се на тему: Како сам почео писати? Присутни су били и Рајко Петров Ного, Матија Бећковић, Абдулах Сидран, Миленко Радошевић, Мехо Бараковић, Душко Трифуновић, Мићо Цвијетић... Сесију је отворио Тамил Сијарић и, по дневничком запису Мића Цвијетића, казао:

„Ко с ријечима посла има, ко се у ријечи заљубио, тај има блага, и злата, и драгуља, много, много и много; и мука му је само да то одабере, да то поређа, да исприча причу књижевну, поетску, јер поетика и проза и нису ништа друго до једна врло, врло висока, врло емотивна култура људског говорења; спуштање тог златног моста између мене и тебе да њим прође мисао моја од мене до тебе, да ти кажем то и то, мој осјећај да оде тим златним мостом, сатканим, саливеним од ријечи. Цијела је драма у тој ријечи, у тој снази ријечи, у тој магији ријечи и у тако лијепим ријечима због којих цијеле стихове, строфе, реченице учимо напамет само због неколико оних лијепих ријечи. Таквим ријечима некакву тајну хоћете да кажете. Ви вјерујете да је то тајна, ми можемо и да је примимо као да је тајна, да је то ваше откривење, само како за кога, како за које вријеме, за коју личност, итд. И у којој заблуди самој мојој ја то причам, и са коликом заблудом ви то што сам вам ја испричао – примате. Молим вас, (ово кажем) само да бих вам указао колико је ту релативитета умјетничког... А да тога није, не би било ни умјетности” (Мићо Цвијетић, *Матија ријечи, њриче и њричања*).

Мира Алечковић каже да је Тамил причао мудро и полако, као да слади сваки залагај реченице својим чудесним језиком.

Током Конгреса Савеза књижевника Југославије, који је одржан у Загребу, организује се посјета Кумровцу. Током ручка, у сали тек подигнутог хотела, на коме су, између осталих, били Иво Андрић, Александар Вучо, Блаже Конески, Душан Костић, Марин Франичевић, Јуре Каштелан, Ристо Тошковић, Милан Богдановић, Бранко Ђопић, Скендер Куленовић, Драго Иванишевић, Мирјана Матић Хале, Слободан Марковић, Арсен Диклић, Танасије Младеновић, Драгутин Тадијановић... Тамил је у једном тренутку започео причу, сјећа се Мира Алечковић. *Они који су до њада слушали Тадијановића како њева* (певао је лепо, а све одјекује по полуизгађеној згради), почеше да се окупљају око Тамила. Он је започео некако идалека, као епски певач и народни причалац, надуго и нашироко, кити и заодева, везе танак вез. Као да чита из књига староставних. Као да

је у своме Бихору, у дугој зимској ноћи, па треба причом испунити ноћ, далеко је до зоре и свитања... Присутни гутају његове речи.

И Андрић, мајстор приче, пажљиво слуша. „Само да се запише, готова прича”, примећује Андрић (Мира Алечковић, *Вечитија ружа из Сахаре*).

Академик Жарко Ђуровић каже: *Андрића сам у Башини Удружења књижевника Србије (у Београду) видео како га помно слуша, не изговарајући ниједну једину ријеч. Био је очито очаран Ђамиловом маестралном реториком, која жубори попут најнемирнијег слапа (Жарко Ђуровић, Истио).*

Овај умни и племенити човјек никад није дозвољавао да се у његовом присуству о неком, а поготову писцу, говори грубо, да се благи и оцрњава. *Кад се са неким о нечему није слајао*, ретко кад би му отворено и полемички противречио, већ би се у почетку делимично са саговорником сложио, али би, попут каквог етичара, саговорников став постепено модификовао, све док не би пронашао на дато питање задовољавајући одговор (Тодор Росић, *Радосна тиња Ђамила Сијарића*). *Но, знао је приговориши локалним власицима у завичају* кад је заборављала на људе знамените у свету а потекле из тог краја, тамо не позивају често. „Ми смо вам”, говорио је, „као одиве дате у јабану. Надалеко. Про свијета. Жељни својте. А одива је понешена за родом ма колико јој на дому било добро. А још је срећнија кад је род призове. Призовите, не срамотите се” поручивао им је (Драгомир Брајковић, *Лирски епо Ђамила Сијарића*). Он је, иначе, редовно током читавог живота обилазио родни крај.

Ђамил је учествовао у културном јавном животу, не само књижевном, говорио о разним важним темама, увијек промишљено, одмјерено, сталожено. Никад себи није дозволио да непромишљено исхитри, чак ни у неким сложенијим приликама изазовним за нагло реаговање, каже Светозар Радонић Рас у свом тексту *Било је дивно с Ђамилом*.

Хусеина Башића, који се годинама дружио и пријатељовао са Ђамилом, импресионирано је, како каже, достојанство писца које је Сијарић носио тако да је свако могао видјети шта то значи, јер је стасом и гласом, ријечју и гестом, урођеним господством, био вриједан пажње и уважавања.

Према својим колегама Ђамил Сијарић је био благонаклон, некако питом и милостив. Док је био предсједник Удружења књижевника Босне и Херцеговине, а и послије, ишао је на надлежна мјеста, па и код високих функционера, да интервенише за поједине писце и да погура њихове молбе за добијање стана или запослења.

Ђамил је одавао утисак човјека испуњеног животном радошћу. Волио је живот и знао је да ужива у њему. Кад је једанпут, у једној прилици, говорио нашироко о тој тему, своју причу је завршио цитирајући Плутар-

ха: „Пошто је живот најсавршенија иницијација у најузвишеније тајне, ми треба да будемо увијек испуњени добрим расположењем и радошћу”. Његове приповијести које су одисале топлином почешће су биле обасјане и хуморним виђењем људи, живота и историјских призора. Радо би испричао какву згоду, али је и сам стварао многе шаљиве ситуације, онако у трену. И срдечно се смијао доброј шали. Кружиле су многе анегдоте које су се, посебно међу писцима, шириле о њему.

Често се догађало да га колеће њисци бодре, моле, подстичу да исприча оно што већ знају, какву анегдоту из књижевног живота коју су сами препричавали у његовом одсуству, свесни да ће у том препричавању она добити неку нову, неочекивану поенту, какву би јој сам Сијарић додавао када је био принуђен да се понавља (*Љиљана Шоп, Сећање на Тамилу Сијарића*).

Тамил је на све гледао и о свему говорио на свој, посебан, необичан начин. Много шта је знао приповједачки тако сликовито дефинисати да се и данас памти. Кад је, рецимо, пјесник Изет Сарајлић имао проблема с политиком, односно са људима на власти, Тамил је, заједничком пријатељу, Јосипу Остију, рекао: „Казаћу ти нешто, Пепи, казати. Кад би и шишарка пала с бора на Требевићу, пала би Изету на главу”!

На Првом програму Радио Сарајева, Тамил је, мислим све до смрти, имао емисију *Зайиси с њишовања*, односно *Пушјујући и биљежећи*, односно *Зайиси о њрадовима*, која је била врло омиљена код слушалаца. Те емисије су носиле његов изразити печат и креативни набој. Тамил је без икаквог подсјетника писао своје незаборавне текстове, каже Вера Ђурчић, колегиница из канцеларије.

Кад је Тамил чииао своје њекстове, није му била потребна никаква „режија” или било каква интервенција у артикулацији текста, логичким акцентима, темпу и ритму. Своје текстове никада није чииао, него *јоворио*. Сви ти његови наступи на радију били су, чинило ми се, директно упућени неком, обраћање неком који га слуша, сјећа се редитељ у Радио Сарајеву Милорад Милић.

Волио је шетње. У Сарајеву углавном од Катедрале до Тржнице и на траг. Шетао је, често с ташном у руци, мало дужим корацима, усправно, занесено уздигнуте главе; није превише гледао око себе, није загледао излоге и пролазнике. Стицао се утисак да док корача, нешто у себи распетљава и брижно саставља. Готово је сигурно да је тако, идући и размишљајући о нечему, страдао у улици Ђуре Ђаковића 6. децембра 1989. године. Ходећи путевима и прелазећи раскрснице свијета, спотакао се, ето, у једној, сарајевској, на пјешачком прелазу. Можда је наслућивао страшна времена, па се упутио да их предуприједи. И ту застао...

Његов земљак, књижевник Драгољуб Јекнић, каже: „*Смрти Тамилу доживео сам као да умире део нашег заједничког завичаја, као да нестаје један огроман комад копна, завичајног, по коме сам се, и кад сам био далеко, и кад по њему годинама нисам корачао, кретао најсигурније. Мене је као секретара Подружнице књижевника града Сарајева запала и та тужна част да из капеле на новом сарајевском гробљу „Баре” са колегама изнесем ковчег с Тамиловим посмртним остацима. Неколико месеци потом, организовао сам у Клубу писаца свечану и достојанствену промоцију Тамилвих изабраних дела. Као никад до тада био је испуњен сав простор у Клубу књижевника. Људи су стајали и у дворишту преуређеном у башту...*

Нешто испред трагичног догађаја причао ми је једну стару причу о краљу Радославу, који је више волео коње него људе, који је градским зидинама и бедемима претпостављао ливадске траве. Ја сам знао ко је био тај краљ Радослав, исто као што сам знао да Тамил то, у ствари, создаје, у духу свом, у уму, у свом стваралачком универзуму, нову причу, можда роман. Да ли је то дело однео са собом на ону страну, ‘тамо преко модре ријеке’? Чуо сам да се, скицуозно, рукопис налази у његовој заоставштини.” (Драгољуб Јекнић, *Сјећање на Тамилу Сијарића*)

Ријеч је незадржива слика која хоће да искочи из свој рама, рекао је Никола Вујчић. Тамил Сијарић ју је записивао у својим бројним књигама приповједака, романа, путописа, поезије, записа, репортажа. То је заустављање тренутка, покушај да се задржи вријеме, тежак и необичан посао остављен приповједачима и то онима који су спремни да се ухвате у коштац с пролазношћу, да се очи у очи сретну са суштином. Но, много тога што је причао остало је незабиљежено. Један број његових усмених прича записан је на магнетофонским тракама. Нешто од тога сам прикупио ја, и неколико од тих приповијести је у овом раду, а нешто је сабрао и приредио Драгомир Брајковић, а снимиио на ДВД-у „Унирекс” уз Изабрана дјела Тамилу Сијарића, која је штампао прије двије године.

Faruk DIZDAREVIĆ

THE WRITER IN THE EYE OF THE CONTEMPORARY

Summary

In this text the reminiscences of a number of contemporaries of the personality of a famous literature writer Ćamil Sijarić (1913-1989) are mentioned. I quoted those people who were Sijarić's old friends or close associates, which means that they knew him well.

At the beginning of this reference I am citing fragments of Ismet Rebronja' reminiscences in which he talks about Sijarić's early childhood. From the interview which Grozdana Olujić conducted with Sijarić in 1959, the writer explains why Bihor is his writing and artistic inspiration.

Ćamil Sijarić was gifted with a unique and captive narrating talent. „This gift from God, this speech inherited from a thousand of those who lived and made oratories, Sijarić deeply inspired it with his birth and followed his gift, giving to people what he was given by nature, all this joy of speeches and the sweetness of the words...”, says Velimir Milosević. About this infatuation of the listeners with Sijarić's narrating skills speak many like Žarko Đurović, Mira Alečković, Husein Basić, Dragomir Brajković, Dragoljub Jeknić, Josip Osti and others.

Among a number of literary critics and writers pervades an insufficient exact valued relationship of Ćamil's oral reciting and Ćamil's written text. That is, there were opinions that orally he says more than while writing. In this work I have tried to obviate such well-intentioned misapprehension.

Sijarić liked to travel. He brought home different memories from his numerous travels. He was attracted by antiquities; all that followed the man in his life, since on it are the impresses of human hands and fingers. He used to say that all these old things speak and narrate, whisper, and that he listens to all of this and writes it down. This spiritual bridge between the past and the present, and then between the present and the future, Sijarić would easily pass. He was led by fantasy and extolled by fantasy. Dara Sekulić, Mićo Cvijetić, Dragoljub Jeknić, Advan Hoznić and others, talk about the unusual atmosphere of Sijarić's flat which reminded them of a museum.

Ćamil Sijarić was an erudite. The text says that he knew Russian, German, Classical Greek, Roman and Arabian literature; wise sayings from the East and West; many epic poems of the South-Slovenian people. He spoke French and Arabian language.

He liked young people and spoke to them with delight. He helped young literary creators by inducing their creativity and by asserting them in different ways. It is also known that he was friendly and kind towards his fellow colleagues.

Ćamil Sijarić created an impression of a man filled with life joy. This very well mannered, elegant and steady gentleman, among others liked humour, where he would often speak of an event, but where he would also create humorous situations, so there were many anecdotes about him especially among the writers. I also wrote about this in my text. I also mentioned some reminiscences of his associates from Radio Sarajevo where Sijarić for years had a program called „Travelling and Noting”.

He could not bear the heavy black clouds over Yugoslavia at the end of the eighties of the past century. He was very worried about the further occurrence of events. During one stroll, thinking about these things, he got killed on December 6, 1989 on a pavement of one of the streets of Sarajevo.

A lot of things on which Sijarić narrated in meeting people were not noted. Some of his oral stories are in this text.